

Relieken in het begijnhof van Breda

Het kleine, maar fijne Begijnhofmuseum van Breda is gevestigd in de woning Catharinastraat 29 op het begijnhof. Het geeft inzicht in de leefwereld van de Bredase begijnen. Op de begane grond ziet men een reconstructie van een woonkamer en keuken zoals de begijnen die vroeger hadden. Boven worden in kleine opstellingen verschillende aspecten uit het begijnenleven belicht. Ook draait er een audiovisueel programma onder de naam 'Bruiden van Christus' en er zijn enkele bijzondere relieken te zien uit de collectie Hamers-Ijsebrand. De bedoeling is om in de toekomst een veel ruimere keuze uit die unieke collectie tentoon te stellen op het begijnhof.

De begijnen leefden sober in een eenvoudig ingericht huisje op het begijnhof, zoals blijkt uit deze reconstructie van een woonkamer. Foto: Begijnhofmuseum Breda

In het vrome leven en de persoonlijke devotie van de begijnen hebben relieken altijd een bijzondere rol gespeeld. Sommigen onder hen hadden ook zelf eenvoudige relieken in hun bezit. Begijnen waren ook actief in de vervaardiging en decoratie van reliekhouders. Bij archeologisch onderzoek op het Bredase begijnhof zijn daarvan bewijzen, waaronder glazen kralen, teruggevonden. Hun kunstige handwerk gold als vrome arbeid en bood hen ook een beperkte bron van bijverdienste.

Reliekverering

De reliekverering heeft haar oorsprong in het vroegchristelijke gebruik om een altaar of kerk te stichten boven het graf van een heilige. In de meeste gevallen ging het om martelaren die gestorven waren voor hun geloof. Naarmate er steeds meer kerken werden gebouwd, ging men ook de stoffelijke resten van de heiligen opdelen en verspreiden. Die relieken waren immers bijzonder kostbare schatten voor de kerk. De faam, wonderlijke krachten en voorspraak van heiligen oefenden een grote aantrekkingskracht uit op de gelovigen. Het hele jaar door, maar vooral op de naamdag

van de heilige of bij ziekte en nood gingen de gelovigen naar de kerk om er de relieken van hun favoriete heilige te vereren. Dat

leverde voor de kerken veel extra inkomsten op. Schilderijen of beelden van de heiligen vormden een aanvulling op dat reliekbezit. Daarmee kreeg de heilige meteen ook een gezicht. Diens leven, wonderen of marteldood werden afgebeeld en op die manier werd het verhaal achter de relieken duidelijk gemaakt.

De oudste vorm om relieken te bewaren, was een schatkist of reliekschrijn. In het vorige nummer werden al enkele van de reliekschrijnen in het begijnhof van Turnhout voorgesteld (zie *Begijnhofkrant* 82, winter 2023). De relieken zelf zijn meestal niet zichtbaar, maar het schrijn of de kist wordt wel permanent of bij speciale gelegenheden tentoongesteld in de kerk of megedragen tijdens een processie. De kostbare uitvoering van het schrijn moet de uitzonderlijke waarde en het hemelse karakter van de inhoud onderstrepen.

In de loop der tijden nam de behoefte aan het openbare gebruik van relieken toe. De gelovigen wilden ze echt te zien krijgen, al was het maar bij bijzondere gelegenheden. Daarvoor diende de reliekmonstrans, een edelmetalen houder met een glazen cilinder, waarin het reliek werd geplaatst. Het altaar in de kerk was de plaats bij uitstek om de relieken uit te stallen. Soms werden ze ook in het metselwerk verankerd of in afgesloten ruimten opgesteld om diefstal te voorkomen.

Aan een reliek zelf is natuurlijk niet zoveel te zien. Vaak gaat het slechts om een klein stukje bot of een reepje stof. Om de verbeelding van

Een zeer beperkte keuze uit de 600 relieken uit de collectie Hamers-Ijsebrand is nu al te zien in een zolderkamer in het Begijnhofmuseum van Breda, maar de bedoeling is in de toekomst veel meer relieken te tonen in een permanente tentoonstellingsruimte op het begijnhof. Foto: Guido Theunissen

Tijdens processies worden vaak kostbare reliëk-schrijnen meegedragen, zoals dit in Boxmeer (NL).

de gelovigen aan te wakkeren, kwamen de zogenaamde reliëkbeelden in gebruik. Het kan gaan om een volledig beeld of een buste van de heilige, waarin zijn reliëk zichtbaar is verwerkt. Opvallend zijn vooral de beelden van lichaamsdelen, waarbij een stukje bot van de heilige afkomstig zou zijn. Relieken dienden ook voor persoonlijk gebruik. In kleine houders werden ze soms op het lichaam gedragen of in huis geplaatst.

Collectie Hamers-Ijsebrand

In 2009 werd de reeds zeer uitgebreide collectie van het Stedelijk Museum in Breda verrijkt met een omvangrijke verzameling relieken, devotionalia en religieuze kunstwerken. Deze verzameling is genoemd naar Harrie Hamers (1933-2009) en Ger Ijsebrand (1920-2000). Decennialang hebben zij zich met hart en ziel ingezet om dit religieuze erfgoed te verzamelen en te bewaren. Dat is van groot belang, omdat juist in de tweede helft van de 20ste eeuw veel relieken uit kerken zijn verwijderd, omdat men de verering ervan als ongewenst bijgeloof is gaan zien of omdat de kerken werden ontwijfd en een andere bestemming moesten krijgen. In datzelfde jaar 2009 heeft het museum in Breda een grote overzichtstentoonstelling aan deze unieke collectie gewijd onder de titel *'Het hemels lichaam'*. Bij die tentoonstelling verscheen ook een boek met catalogus van de verzameling relieken.

Het Stedelijk Museum besliste in 2019 echter dat het verder wou met minder collectiestukken, omdat de bestaande collectie te groot en daardoor te duur was geworden. Voor heel wat stukken is de afgelopen jaren naar een nieuwe locatie gezocht, want het is niet de bedoeling dat

ze in bananendozen op zolder worden gestockeerd. Eén van de bruikleengevers is alvast met een nieuwe oplossing voor dit probleem gekomen. Het is Ed Wagemakers, voorzitter van het begijnhof van Breda en van de stichting Hamers-Ijsebrand, die ruim 600 relieken had uitgeleend aan het Stedelijk Museum Breda. Volgens hem is het zo goed als zeker dat er een nieuwe expositieruimte komt in het Bredase begijnhof, waar ruim 140 meter op een oude droogzolder ter beschikking zou staan. Volgens hem is daar genoeg plaats om de relieken, samen met het Stedelijk Museum, te exposeren in een sfeervolle ruimte. "Dan kunnen mensen er ook naar kijken. Dat is toch het belangrijkste bij museumstukken",

aldus Ed. Wie nu al een beperkte selectie wil gaan bewonderen, kan daarvoor terecht in het Begijnhofmuseum. Maar dit smaakt duidelijk naar meer en is slechts de opmaat voor een toekomstige, tweede dependance van het Stedelijk Museum. Zo krijgt deze unieke collectie weldra een vaste plaats op een plek die daarvoor uitermate geschikt is en de aantrekkingskracht van het Begijnhofmuseum nog aanzienlijk zal verhogen.

Bron:

Begijnhofmuseum Breda, Catharinastraat 29, 4811 XE Breda, Nederland

Guido Theunissen

AVOND IN 'T HOF

naar de wijs *Une jeune fillette* (J. Chardavoine, 1576)
tekst geïnspireerd door Suster Bertken (1427-1514)

In 't hofken der Bagijnen met bloem en kruid,
hoor ik hoe men van verre de vespers luidt.
Hoog in de lucht geklap van late duiven,
de schemering van bo-omen,
't vervagen van de dag.

'k Zie een Bagijntje lopen, haar gang zo traag.
Ze zet zich moeizaam neder, de bank is laag.
Zwart haar habijt en blank haar witte kappe,
een rozenkrans in ha-anden,
ze pevelt Wees Gegroet.

Mochten mijn dagen einden dan wens ik zeer
naast haar te mogen lopen in stilte teer.
'k Weet mij omarmd door huisjes en door muren,
de poort zal zich gaan slui-uiten,
't is zes uur, 't is mijn tijd.

Keervers
'k Weet... tijd.

Jan Jonk

Schrijver van Rederijkerskamer "Vreugdendal" Breda